

Na afloop poseren met de kerkuiljongen (Gerard, Siem en Niels) | Hanneke Cusell

Werkgroep Kerkuilen: een bescheiden werkgroep die zich bezighoudt met fascinerende vogels

Hanneke Cusell

Op een warme namiddag eind juni fiets ik naar de Infoschuur van het Goois Natuurreservaat (GNR), want er worden jonge Kerkuilen geringd. Bij de nestkast in de schuur heeft zich behalve Gerard Mijnhout nog een aantal mensen verzameld, waaronder zijn broer met een kleindochter en kleinzoon. Even later gaat Gerard met een boodschappentas de ladder op naar de nestkast, terwijl Niels Zonneveld, die net als Gerard de opleiding tot ringer volgt, aan de buitenkant een racket op een lange stok tegen het gat houdt, zodat de jongen niet weg kunnen vliegen. Gerard haalt het eerste jong uit de kast en doet deze in de tas. Daarna het tweede, maar die ontsnapt en vliegt weg naar een hoek van de stal. Gauw moeten de grote deuren en andere toegangsdeuren dicht. Gelukkig heeft Niels het jong snel te pakken. Als ook het derde jong in de tas zit, komt Gerard weer naar beneden.

Aan tafel worden de jongen eerst geringd en dan gemeten. Omdat de vleugellengte elke dag evenveel groeit, kun je aan de hand daarvan bepalen hoe oud het jong is. De oudste is 53 of 54 dagen. Over een dag of tien zullen ze uitvliegen. Ze wegen meer dan een volwassen Kerkuil van 300 gram, omdat ze nog babyvet hebben. Verder kun je nog aan het streepje op de buitenste en één na buitenste handpen zien of het een mannetje of een vrouwtje is. Als het dikste deel ervan meer dan 7,5 mm is, is het een vrouwtje. Het blijken allemaal vrouwtjes. Ook het derde jong, dat veel kleiner is dan haar zusjes en nog allemaal donsveertjes heeft. Zo'n twee en een halve maand geleden is het eerste ei gelegd, twee dagen later volgde het tweede. Gerard: "In totaal zijn er vier eieren gelegd. Vanaf het eerste ei gaat het vrouwtje broeden en brengt het mannetje elke nacht muizen. Na dertig dagen komt het ei uit. Als er jongen zijn, verscheurt het vrouwtje de muizen in hapklare brokjes. Het grootste jong staat steeds vooraan, maar na twee muizen heeft die wel genoeg gehad en mag een ander jong vooraan staan. Maar als er bijvoorbeeld door regen of storm nauwelijks muizen worden gevangen, krijgen de jongen honger. Op een gegeven moment kan het kleinste jong doodgaan; die vormt dan weer voedsel voor de andere jongen. Dat is hier dus ook gebeurd."

Schattige Steenuiltjes

Begin juni op een regenachtige zaterdagochtend mocht ik ook al getuige zijn van het ringen van vier jonge Steenuiltjes, dit keer bij een zorgboerderij in Hilversum. Ze worden geringd door Harry de Rooij. De jonge Steenuiltjes zijn een stuk kleiner dan jonge Kerkuilen. Op basis van hun vleugellengte is de oudste 29 en de jongste 27 dagen. Het gewicht zegt iets over hun conditie. Duidelijk is dat ze het goed maken. De oudste is al bijna net zo zwaar als een volwassen Steenuil van 180 gram. Er is nog niets te zeggen over hun sekse. Harry: "Als ze 35 dagen zijn, gaan ze weg, maar dan fladderen ze nog half en moeten nog van alles leren. Kerkuilen vliegen pas uit als ze 65 dagen oud zijn, maar dan zijn ze er ook helemaal klaar voor."

Niels Zonneveld houdt het gat van de nestkast dicht met een racket op een lange stok | Hanneke Cusell

Kerkuil | Gerard Mijnhout

Harry legt verder uit: "Steenuilen eten meikevers en andere insecten, wormen, jonge vogeltjes en muizen. Ze zitten vooral op plekken met kort gras, bijvoorbeeld bij fruitbomen of in een veld met schapen. Vroeger waren er heel veel Steenuiltjes; ze zaten overal onder daken en dergelijke. Ook bijvoorbeeld bij het vliegveld Hilversum. Maar 35 jaar geleden had men eigenlijk alleen oog voor Kerkuilen, want er zat hier toen nog maar één broedpaar. Vergeleken met vroeger zijn er nu veel minder Steenuiltjes. Dat komt omdat alles schoon en steriel is; er zijn geen keuterboertjes meer." In het hele gebied van de Vogelwerkgroep zijn 14 nestkasten voor Steenuilen, er zijn echter maar twee of drie broedsels per jaar.

Gerard Mijnhout zet de Kerkuiltjes terug in de kast | Berb Mijnhout

Al jong begonnen

Een paar weken later zit ik bij Gerard en zijn vrouw Berb thuis om meer over de Kerkuilen en andere uilen in het Gooi te horen. Gerard vertelt: “45 jaar geleden werd ik lid van de Vogelwerkgroep en wilde ik heel graag meer weten over vogels in nestkasten. Ik was toen 15 jaar. De coördinator van de werkgroep nestkasten destijds zei: ”Dat is prima, ga maar op de Hoorneboeg controleren”. Na één rondleiding heb ik toen de controle van de dertig nestkasten daar van Rick Wortelboer overgenomen.” Bij de bosuilenkast raakte Gerard gefascineerd door deze vogels. Hij heeft toen een constructie bedacht met infraroodstralen voor de ingang van de nestkast en die verbonden met een duivenklok, een ruitenwissermotor en een auto-accu. Als de stralen onderbroken werden door het in- of uitvliegen van de Bosuilen, werd het tijdstip daarvan vastgelegd. Dat resulteerde in een kassarolletje vol met stempels en tijden, dat Gerard grondig bestudeerde. Met de huidige internetcameraatjes is dat allemaal een stuk gemakkelijker. Ook kwam hij via Dick Jonkers in contact met de bosuilenonderzoeker Joop van Veen en ging hij Joop assisteren.

Landelijke en lokale werkgroep Kerkuilen

Gerard: “Eind jaren 80 werd de landelijke Werkgroep Kerkuilen opgericht. Dit omdat de stand van de Kerkuilen erg laag was. Een belangrijke oorzaak daarvan was de nevenwerking van bestrijdingsmiddelen in de landbouw en het steeds economischer oogsten en vervolgens hygiënisch afgesloten opslaan van het graan. Ook negatieve ontwikkelingen in de leefgebieden deden geen goed. Dat betekende minder muizen en daarmee minder voedsel voor onder andere Kerkuilen. Maar ook minder broedgelegenheid, want de uilen waren gewend om op verborgen plekjes in schuren te broeden. Toen kwam er iemand op het idee om een opening in een schuur te maken met een kist of nestkast erachter, en daar bleek de Kerkuil gebruik van te maken. Dit initiatief kreeg een vervolg in heel Nederland.” Gerard legt uit: “De Kerkuil is een heimelijke vogel; hij werd amper gezien en gehoord. Er was weinig over bekend

Alles wordt vastgelegd | Hanneke Cusell

en men had geen goed inzicht hoeveel broedparen er waren. In de jaren negentig waren er gemiddeld duizend geconstateerde broedsels, nu zijn er al drieduizend.”

In navolging van de landelijke werkgroep kwamen er ook provinciale werkgroepen en in oktober 1990 is vanuit de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken gestart met een lokale werkgroep Kerkuilen. Gerard kwam erbij als controleur en in januari 1993 heeft hij met hulp van Harry de Rooij de coördinatie overgenomen van Rick en Inge van de Akker. Als coördinator gaat Gerard elk jaar naar de provinciale vergadering in zowel Noord-Holland als in Utrecht. Verder zorgt hij ervoor dat de gegevens van alle kerkuilbroedsels worden verzameld en naar de nationale database worden gestuurd. Ook ontvangt hij elk jaar de landelijke nieuwsbrieven en verspreidt hij deze via de andere controleurs onder de eigenaren van kerkuilnestkasten. Op landelijk niveau is er naast een kerkuilenwerkgroep ook een heel actieve steenuilenwerkgroep (STONE) waar onder andere Frank van de Weijer bij zit, en een oehoewerkgroep. De drie werkgroepen organiseren één maal per twee jaar de landelijke Uilendag. Ook komt er elk jaar een dik boekwerk ‘Uilen’ uit met daarin

Het jongste Kerkuiltje met nog allemaal donsveertjes wordt gewogen | Hanneke Cusell

allerlei informatie over de verschillende uilensoorten.

Bescheiden qua opzet

De werkgroep Kerkuilen is al die tijd een bescheiden werkgroep geweest. De groep begon met vier nestkasten. Nu zijn er ongeveer vijftig in het Gooi. Daarvan controleert Gerard er vijftien. Harry de Rooij en Rob Moolenbeek controleren de overige nestkasten. Het doel van de werkgroep is om georganiseerd de Kerkuil te helpen. De belangrijkste activiteiten zijn nog steeds het plaatsen en controleren van de nestkasten en het monitoren van de broedsels. Daarnaast is het ringen een belangrijke activiteit. De Gooise werkgroep wordt ondersteund door de landelijke organisatie met middelen zoals meetapparatuur en stokken met een blad eraan om de nestkastgaten tijdens controles af te dichten. Ook maakt de landelijke werkgroep elk jaar een kerkuilnieuwsbrief voor alle eigenaren van kasten.

Dit jaar wordt landelijk onderzoek gedaan in 19 kasten van Kerkuilen in heel Nederland om te kijken of het klopt dat, zoals nu wordt aangenomen, er om de twee dagen een ei wordt gelegd, en om na te gaan welke prooien zoal naar binnen worden gebracht. Al deze

Harry de Rooij haalt de steenuilkuikens één voor één uit de nestkast en doet ze in een tas | Hanneke Cusell

Harry de Rooij met vier Steenuiltjes Hanneke Cusell

Steenuiltje ringen, meten en alles noteren Hanneke Cusell

kasten zijn voorzien van een cameraatje. Aan de controleurs is gevraagd om relevante waarnemingen vast te leggen in logboeken.

Hoeveel Kerkuilen zijn er?

Kerkuilen eten vooral muizen. Gerard: “De Kerkuil is als een zweefvliegtuig dat over het open gebied zweeft. Wat hij hoort, pakt hij.” De Kerkuil reageert op de muizenstand in het najaar en de winter. Gerard legt uit: “Het aantal eieren wordt bepaald door het aantal muizen. Evenzo is het aantal beukennoten en eikels in het najaar samen met hoe nat het is in de winter belangrijk. Als het heel nat is verzuipen de muizen. In geval van een mastjaar – een topjaar voor beukennoten en eikels – en een niet te natte winter, jongen de muizen in januari. Drie of vier weken later krijgen ze weer jongen. Dan is het dus een topjaar voor muizen en doen de Kerkuilen het goed, en ook bijvoorbeeld de Torenvalken en Buizerds profiteren van de gunstige situatie. Een Kerkuil kan dan tot acht eieren leggen en heeft vaak een tweede broedsel, soms zelfs een derde. Dan zijn er dus heel veel Kerkuilen. Als het een strenge winter is, sneuvelen er weer heel wat van de jonge uilen en wordt het een daljaar. De populatie heeft daarna ongeveer drie jaar nodig om te herstellen

en weer te groeien naar een nieuwe piek. Kerkuilen zijn niet monogaam en niet erg regiotrouw. Als de Kerkuil aan het begin van de winter klaar is met het broedsel of de broedsels, gaat de ene helft van het paartje bijvoorbeeld naar België, terwijl de andere ergens anders heengaat. Jongen vinden binnen 100 kilometer plek voor een eigen territorium. Dat is anders bij Bosuilen en Steenuilen. Die blijven hun leven lang bij elkaar in hetzelfde gebied. Hun jongen vinden plek voor een eigen territorium binnen dertig respectievelijk tien kilometer.

Uilen blijven fascineren

Gerard vindt uilen nog steeds fascinerend, want wie ziet er nu een uil? Gerard: “Negen van de tien mensen zien nooit een uil. Om elk jaar een echt inkijkje te hebben in een uilenbroedsel, dat is uniek. Hoe leuk is het om binnen het hele vogelgebeuren met één specifieke vogel bezig te zijn? Daarnaast kom je bij boeren en andere nestkasteigenaren en die zijn er ook allemaal heel blij mee.” De meest favoriete uil blijft voor Gerard de Bosuil, nipt gevolgd door de andere uilen. Maar de Bosuil was voor hem de eerste kennismaking met uilen en de eerste liefde. Het onderzoek bij Joop van Veen heeft eraan bijgedragen dat de Bosuil

zijn lievelingsvogel is. Gerard: “Maar ook, als je de Bosuil ’s avonds hoort, is dat magisch.” Hij is nu bezig om een artikel voor De Korhaan te schrijven over de Kerkuil aan de hand van ringgegevens en terugmeldingen van de geringde vogels: is het aantal Kerkuilen in het Gooi te relateren aan het landelijke beeld en waar broeden ze nu? Vroeger waren er maar twee paartjes in Eemnes; nu zitten ze in het hele Gooi.

Meedoen?

De drie tot vier controleurs die de werkgroep nu heeft, zijn op zich genoeg om een goed inzicht te krijgen in het aantal kerkuilbroedsels in nestkasten in de regio. Wel hebben ze soms hulp van bijvoorbeeld een broer of een uilenmaatje. Mochten mensen geïnteresseerd zijn in het controleren van nestkasten van Kerkuilen, dan zijn ze van harte welkom om contact op te nemen met Gerard. Voor het controleren zijn lange ladders nodig. Gerard: “Het is erg handig als je een auto hebt waarmee je die kan vervoeren.” **Gerard is te bereiken via: gerardmijnhout@kpnmail.nl.**